

EIBARTAR ZELEBRIAK

II

GALDO-TXIKIN ZIRIKADAK

Kaitano Kareagan umoria filosofikua izan da beti, metafora oso fiñak enpleau izan ditxu. Azkenengo beragandik jaso neban onen modukoa: "Auxe dok, auxe, urtiak artzia nai ta eukitzerik nai ez". Baña Galdo-txikin: umoria, bein berak, Kaitanok, ederki esan zetan moduan: "Galdo-txiki, okerkerixetarako umoria eukana genduan". Olaxen da bakotxaren idiosinkrazia. Ta, nai edo ez nai, gizon bakotxa bere tajuz errespetau biar dogu.

Bere anaia zan Erromaldo Galdos jesuitxa. A be umoretsua ei zan, baña ez anaia añakua. Naikua ezauna da Azkue Euskaltzaindiko zuzendariakin Erroman gertatua. Eztakit zelako funziñuak zirala-ta, kanonigutik berakorik ez ei eben lagatzen Kapilla Sixtina-ra sartzen, ta Azkue zana, bein juango Erromara ta, pena eban a ikusi barik etortzia. Baña, atan-orretan, gutxien uste eban lekuan, ara nun tope ein eban gure Aita Galdos-ekin, ta zer pasatzen jakon kontau. Galdosek jakiñaren gañian ipiñi zanian, azkar jaso ei zitxuan anak. Sartu ei zan ate batetik eta andik una batera, an azaldu ei zan eskuetan kanoniguaren soñekuak zitxuala; ta, eskerrak berari, Azkue jaunak kanonigu jantzita ikusi ei eban Kapilla Sixtina. Or nundik izan eban Azkuek kanonigu izateko bidia. Ori, Aita Galdos zalako; ba, Galdo-txiki bere anaia izan balitz, seguru gara gutxienez Aita Santuan erropak ingirauko zetsazela.

* * *

Bein, Galdo-txiki, bere lagunekin juan ei zan Donostiara agostuko Andra-Mari jaixak pasatzeko asmuetan, bidian kantauaz: "Festarik bear bada, bego Donostia...". Ze, donostiarren antzera, anak arin ei zitxuan jai zarraparria zan aldera.

Iñorik ez ei eukan agiñeko-miñik eta kantsaziñorik, ta errazoi orri oratuta ibilli ziran orduekin konturatzeko. Orraitxiok, berandu batian, naizta gazte sasoian izan, errendidu ei ziran. Ta, orduan kontuak oia billau eziñik. Jo batera ta jo bestera, lo-kamusa bat eitxeko besterik ezpazan be, kostata billau ei eben ostatua. Baña, kondeziño batian: oge banatan biñaka eitxekotan. Ta, gañera, batzuek koltxoia lurrian botata, ta beste batzuek muelle utsian.

Suertera jaurti ei eben ta Galdo-txikiri Anbroxio Balenziagakin tokau ei jakon oeko muelle gañian, beste bi lurrian koltxoi gañian ziralarik. Ta, gañerako lagunok oe-biko kuartu baten sartu ei ziran, aldan moduan.

Galdo-txikik, beti bezela, ein biar eban fetxurixaren bat, ta bestieri ezer esateka baña ondo ikusteko moduan, asi ei zan, oeratu aurretik, tapak jaso ta periodiku papelak kurioso-kurioso izara gaiñian ipintzen. Anbroxiok, ori ikusirik, esan ei zetsan:

—Baña, mutil; zoratuta ago ala? Zertan diarduk papelok zabal-zabal ipiñiz?

—Ara Ambroxio, ta beste bixori be bardiña esatera najoiak, baña gure artian gelditxu deilla sekretu au. Momentu onetara eldu garanez, nere desgrazia bat konfesau biar detsuet. Sekula-santan ez esan iñori. Lagun onak zariez, da uste juat ixillik gordetzen jakingo dozuela...

—Bueno, bueno. Zer pasatzen jak. Ainbeste erretolikakin zer esan nai dok —esan ei zetsan Balenziagak.

—Lagairak ixillik, Anbroxio. Au eztok afariketako ipuñia ta...

—Baña, zer pasatzen jak.

—Ara. Nik... ixa gabero... oian... zera eitxen juat.

—E! —bestiak batera-batera— Zer esan dok? Oian kaka eitxen duala?

—Bai mutillak. Baña mesedez ezaixozue iñori esan.

Anbroxiok:

—Ni ez najoiak ire onduan lorik eitxera. Ire antsak artzia baño naixago juat Bulebarrian pasiau.

Beste bixak pe bardin.

—Guk pe bai. Ire kakarantsa aguantatzia baño obe dok aixe freskua artu.

Egoera orretan, bakar-bakarrik gelditxu zan Galdo-txiki kuartuan. Ta, orduan, koltxoia ipiñi eban biar zan lekuan ta oge bigunian sartu zan.

Alperrik orduak aurrera juan, egun-sentia luzia izan, eta bestioak, aldi baten, Galdo-txikiren kakarantsaren inbidixia be izan ei eben. Lurrian lo ein ebenak bizkar-azurreko miñez, bestaldeko kuartuan Galdo-txikin lo-zurrutzak entzunaz, ta kalera juan ziranak barriz Bon-Pastorreko erlojuari bultza eñi nairik.

Goizian juan ziran lagun guztiok Galdo-txikin kuartura, bere lepotik barre eitzeko asmuan. Baña an ez zan ezer pasau. Galdo-txiki billau eben lotan nasai, bera bakar-bakarrik oe zabalian, bestieri adarra-joaz.

* * *

Orraitxik, herari be ez zetsezen gauza guztiak ondo urtetzen.

Kuadrilla berakin Elgoibarko ferixara juan zan batian, bururatu jakon basarritar batzueri adarra-jotia. Ta, onela ipiñi zetsen plana bere laguneri:

—Zuetariko batekin burruka itxurak eingo jitzuat, ta gero nere bende ankapian artu ondoren jeupada batzuk eingo jitzuat basarritar saillari begira: Badago bat, etorri deilla, deituaz. Nere moduko gizon txiki bat ain indartsu ta adoretu ikustiakin danak arritxuko ditxuk. Guk eingo jitzuagu barre-algarak. Baña iñor urtetzen bada indarrak neurtzera, zuek nere alde urtetzeko kondeziñuan. Ba-deitxozue?

Baiezkuan gelditxu ziran.

Eñi zitxuen ba burruka itxurak da erabagixa euan bezela, Galdo-txikik urten eban irabazle. Lurreratu ebanian, gañian ankia ipiñitxa; inguruko basarritarreri:

—Badago bat, etorri deilla neregana! Badago bat, emen neurtuko gara!

Ain txatar, kaka-narru ziztriña ikusitxa, ezan-ez iñor ikaratu.

Bai azaldu be neurtu ezindakua. Pagu arbolia baño gizon mardulago zan Artazo pelotarixak artu ei eban esku artian ta pelotia balitz letxe erabilli ei eban, Galdo-txiki gizajua, bere lagun guztiak ollotuta ospa eñi ondoren.

“Badago bat!” deixai erantzutzeko, iñor ba-euan edo ez-paeuan, belarronduak ondo berotuta urten ei zan saltsea aretatikan gure Galdo-txiki.

Orregaitxik, bein, Eibarko Astelena Frontoian Artazon pelota partidua ikusi ondoren, bertako gora-berak kontatzen ziarduela, euren arteko batek esan ei eban:

—Artazok gogor joten jok.

Ta, Galdo-txikin erantzuna:

—Etxaukat iñork esan biarrik. Artazok gogor joten dabena ondo probauta jaukat.

A!, baña, ordien epia elduko zan dudarik ez ei euken lagunok, Bi illabete ez ei ziran pasau. Orduan izaten ziran zaldizko kotxe dotore bat ei euan Agiñazpineko taberna aurrekaldian lagata, bere uezaba bazkaltzen euan artian. Aixen zan Galdo-txikin momentua. Artu kotxe doteriori ta eruan eban Untzaga plazara. Ta an, bere laguneri:

—Tio etorri jatak Ameriketatik ziero aberastuta, ta bere kotxia laga jestak, artsaldia pasatzera Debatik ziar Ondarrua aldera nai bagendu juan. Zer deitxozue mutillak?

Ez bat eta ez bi, esan orduko an ziran guztiak anka ta buru zalpardi barruan.

Guztiak arro juan ziran Bidebarrixetan bera, ezauneri agurka. Urkuzuko plazan, Agiñazpiñeko atai aurrekaldian gelditxu ei eban kotxia, laguneri esanaz:

—Itxain pixkatian, Errekau bat emon biar jetsat Erromana etxe-koandriari.

Sartu zan tabernan errekaura zoian letz. Kotxian uezabagana juan zan ta aitzen emon zetsan:

—Kargu eixozu zeure kotxiari, Bost kankallu sartu dira barruan ta asko deskuidatzen bazara, eruango detsue auskalo nora. Orrek mutillok ondo ezautzen ditzut nik, eztira erriko zuzenenak ta bai lenago be ainbeste olako diabrukeri eindakuak dira orrek. Onen-onena zenduke, ezertariko esplikaziño barik egur batekiñ daneri bizkarra berotu.

—Ori laga neure kontu —izan zan kotxeruan erantzuna.

Berakin euan beste gizon bat lagun artuta, urten eban kalera. Ipiñi ziran kotxian ate banatan. Ta esan ei zetsen:

—Ja mutillak! Urten banan-bana! Azurretako miña zer dan jakin deizuen.

Galdo-txikik, Barakaldo-kaleko kantoitxik begira, a ei zan funziñua ikusi ebana.

* * *

Galdo-txiki ziri-sartze kontuan atzian gelditzekua ez-pazan be, beti izaten ei zitxuan bere inguruan su-emolliak, axaxa emoteko gertu, beste iñori bururatzten ez jakon demoniokerixaren bat eiñ zeixan.

Gañera, txikixa zalako bere buruari gutxi-etsita bizi bazan be, ori zala-ta tentaka ibiltzen ziran lagunak pe. Naiz da iñoiz berak esan, gizonak ez dirala metruakin neurtzen, bakotxaren abillidadiakin baño.

Bein, ba eizoiazen trenian Deba-rutz. Maltzako estaziñuan gelditxuta euazela, andenian zutiñik euan gizon morrosko bategaitxik, la-

gunak tentau ei eben, esanaz: "Ori bai ori gizona ta ez i, Txiki ziztriñori".

Galdo-txikik barriz laster ipiñi ei zetsen trabesa: baietz ari matralleko bat emon, ta beste lagunok ezetz.

Eztakigu andenian euan gizon erraldoiak zer ikusi eukan euren auziak baña matralla berotzeko arrisguan ebillen. An ei euan andenian trankil asko trenerutz begira, ta treña martxan asi zanian, Galdo-txikik, trenetik, luzetu ei zetsan errebeskada bat, ta an gelditxu ei zan karga-jasotzalle itxurako gizon morroskua ikubilla altzau-ta zentellak jaurtzen, ta ez gañera Sanjuan eguneko arpegixakin. Baña, gure Galdo-txikik trabesa irabazi.

* * *

Beste-bein, xemeikorik ez da jai itxuran pasauko bazan, nunbait bazkariren bat eiñ biar. Bera ta beste lagun bi, juan ziran Elgoibarrera oñaz, Sartu ziran Txankianeko tabernan; beste bixak Galdo-txikin aginduetara obehiduz.

Galdosen zirikada lorratzak ezaunak ziran Eibar da inguruetan, baña gizona ei da bi aldiz arri berian estropozuta jausten dana, ta debillidade ori aprobetxatzen ondo ekixan Galdo-txikik. Esan zetsan Txankianeko etxe-andriari, berakin ekarren aiskidietariko bata indiano etorri barrixa zala, ziara otxinduta, ta bazkaitxara konbidau zitxuala bera ta beste laguna.

Modu orretan ase ziran platorik onenak janaz, ta... gero, gero-kuak. Filosofia nasai orrekin bizi zan Galdos. Ta, lagunak pe ez estu, bere anparura. Eitxen eban gañera: "Ondo bazkaldutakua iñork ez jeskuk kenduko".

Kafia ta kopak artu ta purua erreaz, pagatzeko ordua etorri zanian, Galdo-txikik esan zetsan "indianuari":

—Juari antxitxiketan kalera, zoruana eiñaz.

Urten eban, egaztadan, diabruak daroian animia baño azkarrago. Baña baitxa uezaba be atzetik. Ta, ondoren, Galdo-txiki ta beste laguna.

Tabernarixak ixa arrapauta zeukanian, asi zan bide baztarreko arbola bati aginka. Ori ikusitxa, zeñek pentsau benetan zoratuta ez eguala?

Uezaba ikaratuta gelditxu zan, Galdo-txiki etorren atzetik deika:

—Kontuz! Kontuz!! Zoro aizian atakiak eldu detsa ta! Ameriketara juan aurretik pe izaten zitxuan olako bolarak, ta onian artzia obe da txakur-amorratuaren moduan ipiñiko ezpada, Jangoikuan izenian,

baketan laga-ifo zu bere onera etorri arte. Gaiztoaldixa jua daukan neuk eskatuko detsat dirua-ta.

Errukitxu zan tabernarixa. Danen artian, ipifii eben lurrian auz-paz etxinda konortik barik gelditxu zan eran ipifii zanian, ta tabernarixa bera aurrenengo pañuelua atarata aizia eitxen seneratu arte.

Alakoren baten jaiki zan arnas-estuka bezela. Ta, Galdo-txikik esan zetsan tabernarixari: "Seneratu arren asko kostatzen jako ton-toaldixa juatia, gizajuari. Ta obe dogu etxera eruatia. Urrenguan etorriko gara kontua eitxera". Esan-da jua ziran. Baña, gaur arte.

* * *

Antzerakua izan zan Maltzako tabernan eñ ebana be. Lau edo bost lagunek, meriandau ta gero, kontuan jausi ziran iñork ez eukala dirurik, ta Galdo-txikik:

—Laster arreglauko juat nik ori.

Alde ta jua zan urren euan potzu batera ta etorri zan bertan arrapautako sapugurixekin (txalburu). Orretara, Galdosek bai jakin be, taberna aretan ardaua urakin bedinkatzen ebana. Bota zitxuan sapugurixok ardau basora ta deitxu zetsan etxeoandriari, esanaz:

—Zer da au! Ondo ezpadago ardauari ura eitxia, gutxiago potzuko ur zikiñetik! Sapuguri ta guzti gañera.

Etxekoandriak:

—Ene, ene! Ixildu zakidaz mesedez iñork entzun ezteixan. Des-kuidoren bat izango zan da parkatu.

—Parkatu? Sapugurixak tragau bagenduzen, eurak ezeskuen tripetako azkurarik parkatuko.

—Tira ba, tira ba. Gaurkuagaitxik ez detsuet ezer kobrauko, ta urrenguan be etorri.

* * *

Galdo-txiki, beti, asmakizun okerren maixua. Ba ei zan Eibarren olako gizon serixuan-serixuz "grabia" zan bat. Baña, Galdo-txikirentzat ez zan serixurik. Jaun ori aberatsa ei zan eta egunero pasiatzen ei eban makilla dotore bat eskuan ebala. Baña, orduango Eibarren, Plaentxian bezela, ez ei zan iñungo aman semerik gaitzizenetik libratzen, ta nola jentia uskerixa bategaitxik uxatzen zebenetarikua zan, "Auspua" deitzen ei zetsen. Ta, berari ez ei zetsan ezerku su geixago emoten "Auspua" deitziak baño.

Baña ainbat txarrago beretzat. Orduan, gaitzizena ontzat artzen ez-eben guztieri adarjotze geixago eitxen zetsen. Izan be, adarjotzalliak, adarra jotzekuak biar ditzu, eta onek minberatzekuak izaten dira, ta ez jamonik eitxen ez dabiinak. Berriz, esan dogun bezela, Galdo-txikirentzat zelan ez zan dotorerik, aberatsik eta serixurik, ari "Auspua"-ri berari putz eitxia bururatu jakon.

Egun baten, Elgoibarko auspu-konpontzalle bati bialdu ei zetsan errekaia, juteko Eibarren uleixa lekutara, auspu bat euala konpontzeko ta.

Juan zan auspo-konpontzallia "Auspua"-nera. Auspua konpontzera etorrela esan ebanian, makillian aurrian artuta atara eban kalera, kulparik ez eukan auspo-konpontzalle gizajua.

Gutxi-gora-bera, olakua zan Galdo-txikin umoria, ta olakuak bere fetxurixak.

JUAN SAN MARTIN.

